

ЛЕГЕНДА ПРО ЛЕНИНА

ДРАМАТИЧНИЙ ЕТЮД

Місіонерська школа в Китаї. Учитель, він же і пастор,
проказує к и т а ї ч а т а м.

П а с т о р. І коли народився Христос, була ніч... Гм...
зоряна ніч...

Китайчата, ставши рядком перед учителем, голосно вигукують.

Ш к о л я р і. Була, була ніч... ніч... зоряна, зоряна...
*(А самі, за звичкою китайських школярів, махають ру-
ками й підскакують то на лівій, то на правій нозі, аж
кіски маятниками).*

П а с т о р. Пастухи ночували в полі біля череди...
Ш к о л я р і. Біля, біля.. череди... у полі, у полі...

Входить хлопчик Д ж а н. Школярі так і вкрили його криком.

Ш к о л я р і. Джан! Джан!

— Він спізнився!

— Ловив драконів дорогою!..

*(Раптом замовкають, тільки лунає тоненький тривожний
голос дівчинки).*

Х о й. Ой, Джане, поспіши до сера закаблуками впе-
ред...

Джан підходить до вчителя й земно вклоняється. Пастор б'є його
буковою палицею.

П а с т о р. Раптом небо засяяло, і хор ангелів...

Ш к о л я р і. Небо, небо... ангелів... ангелів...

П а с т о р. Устань, Джане... Дівчинко Хой, скажи, що
таке ангел?

Мовчанка.

Х о й. Ангел...

П а с т о р. Я вчора казав... Ну?

Х о й. Ангел, сер...— дракон...

П а с т о р. Я тобі цього не казав... Я казав... що ангел не дракон... Драконів нема... Драконів вигадала темна китайська голова... Скажи, Джане, ти,— хто створив ангелів?

Д ж а н. Сер, ви про це не казали...

П а с т о р. А як ти думаєш?

Д ж а н. Я думаю, сер, що їх зробив англійський король.

П а с т о р. Що-о?!

Джан, відчувши, що сказав щось не до ладу, виправився.

Д ж а н. Його величність, добрий англійський король.

П а с т о р. Що-о?! Хто? Хто сказав тобі таку дурницю?.. Хто вкинув тобі в голову таку... комуністичну ідею?.. *(Тягне Джана до бамбукової палиці).*

Д ж а н. Ви сказали, сер...

П а с т о р. Що-о? Я?!

Д ж а н. Ви сказали, сер, що його величність...

П а с т о р. Ну?

Д ж а н. ...Добрий англійський король все робить для бідних.

П а с т о р. Ну...

Д ж а н. Ви сказали — подумай... Я подумав так, що й ангелів зробив добрий наш король... для бідних...

П а с т о р. А я бачу, ти, хлопчику, занадто розумний... Ти такий розумний, що коли всі китайці такі будуть, то у його величності короля англійського не стане рушниць і гармат... Стань отут... навколішки... Нагнись. *(Б'є тричі палицею).* Ангелів створив... бог... бог... бог... Кажіть усі!

Ш к о л я р і. Ангелів, ангелів... створив, створив... бог... бог...

П а с т о р *(пише крейдою на дошці).* Бога бійся, короля шануй... Візьміть олівці й пишіть: бога бійся, короля шануй... Пишіть, аж поки я вернусь. *(Виходить).*

Ш к о л я р і *(до Джана).* Чому ти спізнився?

— Чи їв ти вже?

— Мабуть, просив на пристані по харчевнях рису?..

Д ж а н. Це нічого, що спізнився, я й завтра спізнюся, о!..

Ш к о л я р і. Ти й завтра спізнишся?

Д ж а н. Це нічого, що... палиця... Це нічого, що захворів мій сліпий татко... Це нічого, що в нас нема рису... Зате я знаю щось, а ви не знаєте, о!.. Ні ти, Лі, ні ти, Хой, ні ти, Гецзи, ніхто з вас не знає, о... А я вже знаю, о...

Ш к о л я р і. Що?

— Ану що?

Д ж а н. Я знаю таке, що його сер боїться, і всі сери, і... навіть англійський король боїться...

Ш к о л я р і. Джане, скажи!..

— Ну, скажи!..

— Я тобі дам рису — скажи!..

— А я вареників із свининою...

Д ж а н. Я знаю таке, що скоро я, і мій татко, і всі бідні їстимуть вареники з свининою і навіть па-ба-сянь-цай їстимуть...

Велике здивування.

Ш к о л я р і. Па-ба-сянь-цай! Всі їстимуть па-ба-сянь-цай?!

— Вісім коштовних страв?!

Д ж а н. Так! Па-ба-сянь-цай! Боби з імбиром, квасолю з імбиром, сочевицю з імбиром. Все так зробить Ленін... Я знаю вже про Леніна, о!..

Ш к о л я р і. Про Леніна?

— Що таке, Джане, про Леніна?

Д ж а н. Що таке про Леніна? Далеко там, от там... за великою стіною, на вихорі літає Ленін... По всіх країнах...

Ш к о л я р і. Даос...

— Чарівник...

Д ж а н. Ні-ні... Даоси — шахраї... Даоси напускають на очі туману, а Ленін багато знає і про всіх бідних знає... У тітки Лунь сухоти — він знає, кривому Сюєві сер вибив три зуби — він знає. І за мене знає, і за тебе, Хой, і за тебе, Лі, знає... о... Ленін. Він тільки за бідних. Скоро, скоро він прилетить до нас.

Ш к о л я р і. А король англійський?

— А солдати на машинах, Джане?

Д ж а н. Ленін... він такий, от такий, і король його боїться, і всі сери, бо він сяде на вихор, і ніхто йому нічого... Хоч нехай вони на машинах, йому це нічого. Бідним він дає яку хоч роботу... Він як каже, то слова обертаються на зірки червоні і так ясно сяють бідним...

Школярі. А це правда, Джане?

— Хто тобі казав?

Джан. Є листи й книжки від Леніна... Кулі на пристані читали... Скоро... Скоро він прилетить до нас на вихорі, як на коні, й тоді ми проженемо всіх серів і нашого зі школи, і я навіть ударю нашого тричі... Ні... Один раз, оцією палицею...

Школярі. Тричі, Джане?..

— Тричі, Джане?..

Хтось. П'ять-сім...

Школярі. Ша! Сер іде.

— Сер.

Рух і гиша. Входить пастор.

Пастор. Всякий благочестивець боїться бога і шанує короля... Гм... Не боїться бога і короля хто, скажи мені, Хой?

Хо й. Ленін, сер.

Учитель аж присів.

Школярі. Ленін!.. Ленін!

Екран: ЛЕНІН ЖИВЕ В СЕРЦЯХ ПРИГНОБЛЕНИХ УСЬОГО СВІТУ!

КОЛОНИ

СЦЕНИ

Бенгалія. Рисові плантації. Наймити індуси проводять пасивний страйк. Опівдні. Ішвар дивиться на сонце.

К а й л а ш. Не забувай, Ішваре, що бабу Баркер дивиться на сонце частіше за нас... бо воно тепер палить на попід золоті його рахунки... Ого-го! Хай не поспішає сонце! Хай пече й палить... щоб жовкли й сохли хазяйські плантації, щоб плакали вони стиглим зерном на гарячу землю...

І ш в а р. Чи спалить, Кайлаше?

К а й л а ш. Дуже ймовірно.

І ш в а р. Чи не краще додати до сонця полум'я нашого гніву, Кайлаше... Га?

К а й л а ш. Гніву?

І ш в а р. Так, любий... Бо сонце не спалить оцих голябарів. (*Показує на житниці*). Бо сонце не спалить золотих рупій у сталевій касі, а гнів наш, Кайлаше, полум'я гніву інколи палить дужче за сонце...

К а й л а ш. Нізащо... Не треба, Ішваре, навіть думати про це... Інакше погубимо справу...

З-поміж наймитів витикається якийсь миршавенький дідок.

Д і д о к. Чи правильно я зрозумів тебе, шановний...

К а й л а ш. Я слухаю нашого гостя...

Д і д о к. Чи правдиво я зрозумів, що він (*показує на Ішвара*) хоче підбити тебе і всіх на страйк?

І ш в а р. Ми вже страйкуємо.

Д і д о к. Страйкуєте?.. І ти думаєш, це змінить закон життя?..

І ш в а р. Хто ти такий?.. Хто тебе прислав до нас?..

К а й л а ш. Ш-ш-ш... Обережніш, Ішваре. Він же наш гість.

Д і д о к. Я сам прийшов... Я не ворог вам і нікому не ворог. Я тільки хотів нагадати про мудрість...

К а й л а ш. Про яку це мудрість?

Д і д о к. Вона одна на світі, мій сину. Це мудрість смиренного серця. Як дощова вода тече згори вниз, так і вода мудрості тече од смиренного серця...

К а й л а ш. І стає болотом...

Д і д о к. Не перебивай мене на слові, шановний...

К а й л а ш. Я слухаю старого...

Д і д о к. Так-от... Запитання мудрості: якщо писаря замкнено в тюрму, то скажи мені: коли вийде строк і його випустять, чи стане він витрачати весь час на те, щоб танцювати і радіти з приводу свого визволення, чи знову стане писати, як писав?

К а й л а ш. Це ж до чого?

Д і д о к. А до того, що отак і ви, визволившись із неволі хазяйської, скажіть, чи будете веселитися весь час, чи знову станете до роботи як наймити?.. (*Спитав і одійшов*).

Усі похмуро замислились.

І ш в а р. Отак і там буде, на півночі, у далекій великій країні... Приходили до робітників їхні браміни і казали, ну, точнісінько так казали: «Визволившись із неволі, чи будете веселитися весь час, чи знову станете до роботи як наймити?..» І не знали робітники, що відповісти мудрим брамінам... (*Після паузи*). Та прийшов Ленін...

Рух і гомін.

Г о л о с и. О, Ленін...

— Знаємо, Ленін...

— Чули ми, Ленін...

І ш в а р. І сказав робітникам: «Визволившись з тюрми, ви не будете, звичайно, танцювати все життя, ви станете знов до роботи, але ви вже не будете горювати і плакати...»

Рух.

Г о л о с и. Мудро сказав Ленін...

— Добре сказав Ленін... (*Співають*).

Як схилиться над водою повний ущерть,
Наше буде життя — англійців смерть.

Топитимем їх коло хат у каналах,
У прокляті горла застромим орало,
Зітнемо голови і кинем у клоаки,
Одрубаємо руки — і з'їдять їх собаки.

І ш в а р (*під час пісні*). І робітники там прогнали брамінів та радж... І плантаторів прогнали... І знай, старий, що вони змінили закони життя, що скоро у них дощова вода потече знизу нагору...

Пісня захоплює всіх. Під час співу наближається господар плантації Баркер і офіцер.

Б а р к е р (*зачувши слова пісні*). Го-го... Ви чуєте, містер Скотт? Ви чуєте? Вони зітнуть нам голови, ви чуєте? Поганий індус збирається обрізати нам руки. (*Підходить ближче. За ним офіцер. Пісня уривається*). Ви чуєте? Нам роти замажуть калом... Калом — ви чуєте?.. Поганий індус збирається замазати рота благородному англійцеві ка-лом... Проте не бійтеся, містер Скотт, це просто хор індійських жаб.... Хіба не бачите: у них жабині горлянки і животи?.. Ось... ось... ось... Покажи горлянку! Не хочеш? (*Дратує наймитів, тикаючи стеком у кожного. Помітивши, що Ішвар від дотику спалахнув гнівом*). Може, удариш мене?

К а й л а ш (*застережливо*). Ішваре!

Б а р к е р. А-а, не хочеш? Цебто — не можеш... Ватажок не велить... (*Помітивши дідка*). Ти вже тут? Молодець... Містер Скотт, він уже тут...

О ф і ц е р (*теж помітивши дідка*). А-а-а... прекрасно, прекрасно...

Б а р к е р. І ви думаєте, містер Скотт, що вони справді можуть перетворити хоч одне слово з пісні на діло?.. Нічого подібного... Вони нікчемні страхополохи... Знов кажу — жаби. Го-го! Ану, в болото, ану!..

Дідок, вклоняючись, подає Баркерові листа.

Лист... є лист. (*Читає*). Містер Скотт, прошу вашої уваги. (*Читає голосно*). «До падлюки Баркера від комітету паліїв...»

О ф і ц е р. О!?

Б а р к е р. «Коли ти, англійська падлюко, протягом трьох днів не задовольниш наших вимог, перше: щоб права індуса на нашій землі були не тільки рівні, ба на-

віть більші за права англійця...» Ви розумієте, містер Скотт?

О ф і ц е р. О-о!

Б а р к е р. «Друге: щоб було скасовано кару бамбуками для всіх індусів-наймитів і встановлено на три місяці для англійців; третє: щоб нам платили за роботу стільки, скільки ми захочемо. Коли протягом трьох днів цих вимог не буде задоволено, всі твої плантації, голябарі, майно, будинки підуть з димом.

Комітет паліїв на плантації Баркера, 27 липня.
А сьогодні перше серпня, містер Скотт, і треба сподіватись, що злодії...

К а й л а ш. Такого комітету у нас нема, бабу Баркер. Таких вимог ніхто з нас не писав і не напише. Наші вимоги всім відомі: щоб права індусів були нарівні з правами англійців, щоб скасовано було кару бамбуками... щоб заробіток був справедливий, а не такий...

Б а р к е р. Ось лист вашого комітету, собаки...

К а й л а ш. Це не наш лист. Це провокація...

Б а р к е р. Ну! *(Цілиться з револьвера).*

З а т е м н е н н я.

Е к р а н: МІЖНАРОДНА РЕВОЛЮЦІЯ ЖИВЕ В УСЬОМУ СВІТІ!

С л у ж к а. Бабу Баркер! Дим! Огонь! Великий огонь! горить голябарі... Рис горить.

Б а р к е р. Підпалили! Містер Скотт, мерщій до телефону! Викликайте військо!

Т а р а о р е. Запевняю білого пана: поміж нас немає паліїв...

Б а р к е р. Го-го... Подивимось тепер на страйкарів! Правимо... через мушку... *(Виймає револьвер, цілиться в негра).*

Рух, паніка, крики.

Г о л о с и. Тікаймо! Нас тепер переб'ють!

— Стійте! Ми не порушили закону...

— Ми не палії! Ми не винні!

Т а р а о р е. Я ще раз кажу. Огонь не з наших рук у житниці білого пана...

Б а р к е р. Я не хочу з тобою говорити, чорний собако! Геть з дороги! *(Зводить револьвера).*

С а м б о. Не треба палити огнем, білий пане.
Г о л о с и. Геть!

С а м б о хапає Баркера за руку й видає револьвера.

Т а р а о р е. Самбо, не руш білого... Самбо!
С а м б о. Тепер він нікого не вб'є, Тараоре. Я його не вб'ю, і ти його не вб'єш. *(Кидає геть револьвера)*.

Усі стали.

Б а р к е р. А... он як. Озброєний напад... Гаразд! *(До дідка)*. Будеш за свідка... Він хотів мене убити. *(Вибігає)*.

За ним пошкандибав дідок. На середину вискакує якийсь негр і, хвилюючись, викрикує.

Н е г р. Горе нам! Горе нам! Тепер білий пан побіг до дроту... Там сидить злий дух. Тепер білий пан кричить у рурку злomu духові — алло, алло... Клич коменданта, клич солдатів... Злий дух алло полетів туди. Злий дух алло прилетів сюди. Злий дух алло шелестить у рурці. Іде комендант, ідуть солдати, горе нам. Горе нам!

Жах, крики.

Г о л о с и. Горе! Горе!
— Люди північного неба прийдуть, вдарять огнем, спалять наші хати.

С а м б о *(кричить)*. До оборони!

Т а р а о р е. Так. Тепер до оборони. Самбо, мерщій на вартівню!

Самбо лізе на вартівню.

Г о л о с и. Ніщо не врятує нас, ніщо!

— Люди північного неба непереможні!

— Їм служить злий дух алло...

— Багато злих духів алло.

Т а р а о р е. Страхополохи! Замокніть! Виженіть із серця, із жил дух переляку й страху — станьте, як один. Люди північного неба нас не подолають.

Г о л о с и. У білих рушниці.

— Вони відкриють на нас очі рушниць...

— Горе нам!

Т а р а о р е. Станьте, кажу, як один... Люди північного неба непереможні тоді, коли їм показують тремтячі спини і п'яти... А поверніться грудьми, очима, станьте стіною до них... Ну що там, Самбо?

С а м б о (з вартівні). У фортецях рух... Бігають люди північного неба...

Т а р а о р е. Єсть іще час приготуватись. Білих там не більше семи раз по десять. Нас двічі по сто. Подумайте: ми кидаємо двічі по сто каменів. Двічі по сто ловецьких списів. Двічі по сто сокир і дрючків... Подумайте: ми їх підпускаємо близько... Ось так... зовсім близьенько і тоді піском в очі... Га-га! Піском... Вони будуть ходять ось так. (*Показує, як ходять люди з запорошеними очима*).

С а м б о (з вартівні). Люди північного неба поставали в ряд. До них під'їздить комендант, іще комендант і наш білий Баркер...

Крики гніву.

Г о л о с и. Баркер!

— Там Баркер!

— Чуєте, Баркер!

— До оборони!

Т а р а о р е. Скоріше по зброю, несіть сюди зброю!

Рух, метушня, гамір.

Г о л о с и. По зброю! Волю!

— По зброю! Волю!

З а в і с а

2

С а м б о. Люди північного неба рушають. Вони повертають на дорогу до нас. Комендант попереду, іще комендант, товстий, як Тараорова свиня, і біля нього пан Баркер... Пан Баркер махає руками... Пан Баркер свариться кулаком... Товстий комендант надів на очі трубки і ди-

висься сюди. Трубки блищать, як у тигра очі. Курява...
Вони ідуть сюди.

На кожну інформацію Самбо негри реагують то криком, то повторенням, то мертвою тишею. Підходить купка негреньят, розмовляють.

Негреньята.

Не плач, Маукі, дурний,
Тепер буде весело, весело.
Кажуть, білі пани принесуть нам
Блискавку, грім, і буде війна...
А ти плачеш. Ну плач, я вже не можу
Плакати. Я вже не маленький, і мені
Не годиться... Бо я буду дивитися
На війну.

Негри зносять зброю.

3

Китай. Чайна фабрика. У дворі кулі. Ждуть карального війська.
Рух і тривога. Один гукає на вартового, що сидить на вартівні.

Кулі. Ван-Тіне, не спускай з ока навіть руху їхніх пальців. Кліпання вій полічи.

Вартовий (кричить вниз). Я дивлюсь, Ай-чо. Я дивлюсь, Сикун-сі... Не турбуйтеся багато... У мене очі, як ліхтарі, далеко світять...

Кулі. Де вони зараз?

Вартовий. Північний ставочок знаєш?

Ай-чо і Сикун-сі. Де саме? По цей бік, по той?

Вартовий. Де башта «лелеки» на вербі — знаєш?

Кулі. Ну?

Вартовий. От там вони зараз. Куций чорт Баркер випередив усіх на коні...

Ай і Сик. Вони близько... І половини лі, чверть версти не буде. Беріть зброю, ставайте до воріт. Вилазьте на стіни. Дзян-чен і ти, Лао, і ти, Сунь-чай, біжіть до кумирні, засядьте й чекайте, аж поки вони поминуть вас.

Дзян-чен та інші. Тоді налетіти ззаду...

А й. Ні-ні... Аніяк не ззаду. На́ тобі, Дзян-чен, дробовик... Май на увазі: у нас один дробовик. Із цього одного дробовика, Чен, ти мусиш застрелити капітана і куцого чорта.

Кулі розбирають зброю і готуються до бою. Тут-таки сновигають у тривозі жінки й діти. Одна молодичка-китаянка відкликала свою тітку, плаче.

К и т а я н к а. Я ще хочу сказати, що засохну я... Вбавиться у мене краси, тітко Хе, як у місяця, що сьогодні повний, а завтра вищербиться, післязавтра ще бі-і-льш...

Т і т к а Хе. Ти молода і дурна, Бо-Цюлань... У тебе гарячі сльози.

В а р т о в и й (кричить). Ай-чо, Сикун-сі, що ви там робите? Вони вже перейшли місток... Ось вони вже підходять...

Тривога, крики, жіночий тихий плач.

Г о л о с и. Місток перейшли.

— Вони — місток?

— Підходять.

— Вони підходять.

В а р т о в и й. У коменданта голий меч у руках... Він махнув раз-два... Блиснуло. Одні заряджають рушниці... Другі щось кричать... Комендант кричить, і меч у нього знов блискавкою... Баркер... Вони біжать сюди... Троє попереду. Ай-чо, комендант націлився в мене. Ай-чо, вони стріляють і махають ру...

Постріл, вартовий хилиться, звисає з пробитою головою.

К у л і. А-а-а... Одчиняйте ворота...

Всі махають кулаками. На вартівню тим часом виліз Ай-чо, повернувся до своїх, щось кричить. Збоку через стіну перелазять солдати.

Стали. Махають червоною хусткою, кричать.

С о л д а т и. Стійте, стійте! Не треба!.. Ми відмовились стріляти! У нас теж страйк! Нас послали до вас ваші товариші!..

Тим часом кулі перепитують, то жахаючись, то радіючи.

Г о л о с и. Хто ви?

— Хто вони?

— У вас теж страйк?

— Вони не будуть стріляти?

— Вони всі товариші!
— Комінтерн!
— Комінтерн!
В с і. Товариші!
Б а р к е р. Яка це сила, яка ідея
Збудила їм думку,
Цих, що ще вчора
Були
Напівдикими слухняними кулі.
Що рухає ними?
Що об'єднує їх?
Що з них зробило
Небезпечну силу таку —
Дивуєшся диву!

Е к р а н: ПРИВІТ РЕВОЛЮЦІЙНИМ РОБІТНИКАМ
ТА СЕЛЯНАМ КИТАЮ!

ЛЕГЕНДА ПРО ЛЕНІНА КОЛОНІЇ

До десятої річниці Жовтня «Березіль» показав виставу «Жовтневий огляд» (прем'єра — 11 листопада 1927 р.). Композиція та постановка Л. Курбаса за творами М. Семенка, П. Тичини, М. Куліша, В. Поліщука, М. Йогансена, Ю. Смолича, Ст. Бондарчука, В. Маяковського, Й. Бехера, Е. Толлера, А. Еренштейна, Л. Рубінера, А. Штрамма. Художники В. Меллер, Д. Власюк, Є. Товбін.

Для цього огляду М. Куліш написав два драматичні етюди: «Легенда про Леніна» та одноактівку «Колонії та колоніальна політика».

«Легенда про Леніна» друкувалася окремо в журналі «Сільський театр» (1928.— № 1).

Примірник «Жовтневого огляду» зберігся в березільському архіві Харківського театру ім. Т. Шевченка. Цей текст повністю надрукований уперше в журналі «Київ» (1987.— № 11. Публікація й коментар М. Лабінського). Увійшов «Жовтневий огляд» і до книжки «Лесь Курбас. «Березіль». Із творчої спадщини (К.— «Дніпро».— 1988).

Подаємо текст драматичних етюдів М. Куліша за цим виданням.